

РЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ НЕПОВНОЛІТНІХ ЗАСУДЖЕНИХ ЯК ПРОЦЕС

Караман Олена Леонідівна,
м.Луганськ

Актуальність статті зумовлена тим, що в Україні постійно зростає кількість неповнолітніх правопорушників, які за скоєння злочину потрапляють у місця позбавлення волі. Метою соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми засудженими у пенітенціарних закладах є їх ресоціалізація – складний процес, що складається з низки етапів: допенітенціарного, пенітенціарного й постпенітенціарного. Необхідність такого структурування та детального дослідження механізмів ресоціалізації на кожному етапі зумовлена підвищенням наукової обґрунтованості підбору та диференціації на практиці методів, форм, засобів, суб'єктів та об'єктів ресоціалізаційного процесу.

Ключові слова: неповнолітні засуджені, ресоціалізація, процес, етапи.

Злочинна поведінка неповнолітніх – одна з актуальних проблем українського суспільства, яка набуває глобального характеру. Одним з соціальних інститутів, що забезпечує соціально-педагогічну роботу з дітьми, які скоїли злочин і відбувають покарання у виді позбавлення волі, є виховні колонії, що належать до сфери управління Державної пенітенціарної служби України, метою діяльності якої є ресоціалізація неповнолітніх засуджених та повернення їх у суспільство повноправними законотворчими громадянами.

Попереднє дослідження ресоціалізації як мети, процесу і результату соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми засудженими [6] дозволило нам дійти висновку, що ресоціалізація неповнолітнього засудженого в пенітенціарному закладі – це складний процес повторної соціалізації неповнолітнього на основі нейтралізації отриманих ним в результаті десоціалізації асоціальних норм, цінностей, негативних ролей, стереотипів поведінки та подальшого відновлення, збереження (або засвоєння вперше) та розвитку позитивних, за оцінкою суспільства, соціальних норм, цінностей, ролей, зв'язків, зразків поведінки з метою реінтеграції (повторної інтеграції) в суспільство після звільнення.

Проголошення ресоціалізації складним, багатограним процесом (від лат. *processus* – просування, хід певного явища, послідовна зміна стадій розвитку) потребує дослідження його як сукупності послідовних дій (етапів), чому й буде присвячена дана стаття. Необхідність такого структурування, на нашу думку, зумовлена як підвищенням наукової обґрунтованості окремих змістових аспектів ресоціалізаційного процесу, так і відповідною диференціацією на практиці методів, форм, засобів, суб'єктів та об'єктів ресоціалізаційного процесу. Це, у свою чергу, сприятиме підвищенню результативності такої роботи. Отже, метою даної статті стало розкриття змісту і механізмів ресоціалізації неповнолітніх засуджених як процесу.

На думку всіх дослідників-пенологів ресоціалізація як процес складається з низки органічно пов'язаних етапів, на яких різні суб'єкти повинні здійснювати комплексний вплив на тих, хто вчинив злочин, з метою забезпечення можливостей адаптації та подальшої інтеграції цих осіб після звільнення від відбування покарання до умов життя на волі. В основному вчені (О.Зубкова, М.Стурова, Л.Ростомова, В.Наливайко, В.Синьов, В.Кривуша, Г.Радов, О.Беца, С.Харченко, С.Горенко, А.Гусак, І.Ярмиш, Е.Овсянникова, Ю.Штурхецька, О.Пилипенко, Н.Стручков, О.Бандура, В.Трубников, А.Яровий, М.Рибак, І.Євтушенко, Ю.Чуфаровський, Т. Нестеренко та ін.) виділяють два основні етапи процесу ресоціалізації: *пенітенціарний* (під час відбування покарання) і *постпенітенціарний* (після звільнення засудженого від відбування покарання).

Водночас, В.Корчинський, С.Фаренюк, Л.Шевченко, О.Неживець наголошують, що активна ресоціалізація особи, яка скоїла кримінальний злочин, може починатися вже з моменту її арешту, тобто в *допенітенціарний* етап перебування засудженого в місцях позбавлення.

Ретельний аналіз праць наведених вище вчених дозволив

нам визначити структуру процесу ресоціалізації неповнолітніх засуджених, яка складається з трьох етапів – допенітенціарного, пенітенціарного, постпенітенціарного – й низки механізмів на кожному етапі, що взаємопов'язані і впливають один з одного. Охарактеризуємо кожний етап докладно.

Перший етап ресоціалізації – *допенітенціарний* – ми визначаємо як період, який починається з моменту скоєння злочину («кульмінації» десоціалізації особистості) та арешту, продовжується в ході досудового слідства (перебування в слідчому ізоляторі) та судового процесу, якщо неповнолітній правопорушник визнає свою провину, щиро кається та засуджує свою злочинну поведінку [12, с.86-87]. Велику ресоціалізуючу роль на цьому етапі відіграє соціально-психологічні механізми усвідомлення вини, нанесення шкоди та порушення соціальної гармонії неповнолітнім [4, с.67]. На нашу думку, цілеспрямовану ресоціалізацію неповнолітніх треба починати ще у слідчому ізоляторі (СІЗО), де неповнолітні засвоюють неписані «правила» проживання в колонії: жити «мужиком», не вступати в самодіяльні організації й актив, не підтримувати контактів із членами активу, не спілкуватися зі «знедоленими, опущеними» тощо, з якими, як свідчать працівники виховних колоній, вони приходять у місця позбавлення волі.

Основним змістом соціально-педагогічної (соціально-виховної) та психологічної роботи з неповнолітніми з метою їхньої ресоціалізації у слідчих ізоляторах є забезпечення профілактики правопорушень шляхом організації дозвілля осіб, взятих під варту, під час провадження досудового слідства: взаємодія з центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, спеціалісти яких проводять тренінги, просвітницьку та виховну роботу, надають юридичні консультації тощо, спрямовані на попередження рецидивів; загальноосвітнє навчання; заняття спортом; психологічна підтримка усвідомлення вини. Для виконання цих завдань у СІЗО створені сприятливі умови: функціонують кімнати виховної роботи, спортивні кімнати або майданчики, навчально-консультативні пункти загальноосвітніх шкіл, бібліотеки, кімнати психологічного розвантаження. Крім того, для забезпечення корисної зайнятості неповнолітніх крім визначених вище заходів в камери видаються настільні ігри, художня література, газети, приладдя для малювання у визначений розпорядком час. Уже на цьому початковому етапі ресоціалізації треба так планувати й вмотивувати життєдіяльність неповнолітніх, щоб попереджати розповсюдження й попереднього засвоєння «тюремної субкультури», «традицій» і «законів» і спрямовувати свідомість й поведінку особистості на виправлення. Крім того, треба спробувати зруйнувати у свідомості неповнолітніх суспільні стереотипи про існування тюремних правил шляхом налагодженої взаємодії із самими виховними колоніями і запрошенням на виховні заходи персоналу колоній і засуджених. Допенітенціарний етап ресоціалізації закінчується переведенням неповнолітнього із СІЗО до виховної колонії за рішенням суду.

Другий, основний, етап процесу ресоціалізації – *пенітенціарний* – відбувається з моменту прибуття засудженого в колонію й закінчується звільненням.

У свою чергу, він також поділяється на декілька періодів:

1. Адаптація до умов виконання покарання.
2. Єдиний процес виховання, перевиховання, виправлення та самовиховання засуджених.
3. Підготовка засуджених до звільнення [9; 14].

Тривалість цих періодів є різною для кожного неповнолітнього злочинця. Істотний вплив у цьому процесі роблять: наявність або відсутність кримінальних установок, ступінь психологічної підготовленості до відбування покарання, психолого-педагогічні особливості підлітка, соціальне середовище, до якого потрапив неповнолітній у колонії та у якому ріс до позбавлення волі [9].

Крім періодизації пенітенціарного етапу ресоціалізації в науковій літературі існує офіційний поділ колонії на дільниці, закріплені у Кримінально-виконавчому кодексі України та Правилах

внутрішнього розпорядку установ виконання покарань, затверджених наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань від 25 грудня 2003 року № 275. Так, у виховних колоніях для неповнолітніх утворюється три дільниці: 1) *карантину, діагностики і розподілу*; 2) *ресоціалізації*; 3) *соціальної адаптації* [7, с.46].

Розкриємо зміст і механізми процесу ресоціалізації на кожному з періодів пенітенціарного етапу в поєднанні із змістом соціально-педагогічної (соціально-виховної) та психологічної роботи на кожній структурній дільниці колонії.

1. *Період адаптації* (від лат. *adaptatio* – пристосування). Основним механізмом ресоціалізації цього періоду є *адаптація засуджених до нових, ізольованих від суспільства, умов життя в колонії*.

Дослідники пенітенціарного процесу (О.Бандурка, В.Трубніков, А.Яровий, В.Наливайко та ін.) соціальну адаптацію новоприбулих засуджених розглядають у межах їх ресоціалізації та в площині взаємодії двох структурно-складних систем – особистості і середовища, що включає момент активності з боку особистості і супроводжується конкретними зрушеннями в її структурі. З іншого боку, соціальне середовище такою ж мірою впливає на формування людини, якою людина завдяки власній активності формує соціальне середовище. Ось чому створення позитивного середовища вчені проголошують найважливішим елементом успішної соціальної адаптації [1; 10].

За оцінкою практиків початковий період перебування у виховній колонії для більшості неповнолітніх злочинців є найбільш важким і навіть критичним. Триває цей період перші три-чотири місяці, а іноді і більше, у залежності від адаптивних можливостей й індивідуальних особливостей кожного засудженого. У цей період особливо гостро відчувається обмеження потреб, зміна звичних стереотипів, що може викликати стан підвищеної дратівливості. У окремих осіб це, навпаки, виражається в стані пригніченості. Специфічні психічні стани, викликані фактом позбавлення волі, особливо повно виявляються на початку і викликаються процесом ломки попереднього стереотипу життя під впливом режиму колонії. Ломка старих динамічних стереотипів призводить до виникнення різноманітних негативних емоцій, підвищеної збудливості, пригніченості. Це відбувається, поки у засудженого не з'являється якість, необхідні для нових умов життя [9].

Глибокі переживання, пов'язані з ізоляцією від суспільства, розривом з сім'єю, відчуттям вини необхідно використовувати у виховних цілях саме тоді, коли причини, що їх викликали, свіжі в пам'яті і гостро сприймаються. Важливо не упустити час, після закінчення якого переживання під впливом різних обставин, головним чином захисних механізмів, починають притуплятися і перестають здійснювати на свідомість і психологію людини помітний вплив. На подальших етапах відбування покарання викликати у людини розкаяння за скоєний ним злочин значно важче [9; 13].

На цьому етапі медичним персоналом здійснюється медичне обстеження, а психологами й педагогами – первинне психолого-педагогічне вивчення особистості новоприбулих та класифікація засуджених за різними ознаками. Дані про вчинені злочини й особистість засудженого, одержані в результаті вивчення при прийомі до колонії, мають неабияке значення для розподілу засуджених неповнолітніх по відділеннях, сприяють диференційованому підходу до різних груп засуджених у процесі виконання покарання, їх індивідуалізації. Інакше кажучи, правильний розподіл засуджених у межах колонії створює необхідні умови для належного виконання покарання і застосування до них відповідних виховних заходів з урахуванням характеру й ступеня суспільної небезпеки вчиненого злочину, особистості засудженого, його поведінки і ставлення до скоєного злочину, праці й навчання в період відбування покарання. У результаті перебування в дільниці карантину, діагностики та розподілу на кожного засудженого складається *індивідуальна програма соціально-виховної роботи*, а комісія з розподілу засуджених по відділеннях (дільницям) у складі старшого вихователя, вихователя, класного керівника, майстра виробничого навчання вносить рішення про переведення до дільниці ресоціалізації (ст. 95 КВК України) [7, с.47].

2. *Період єдиного процесу виховання, перевиховання, ви-*

правлення та самовиховання засуджених. Цей період починається з появою позитивних емоцій, станів, інтересів, що викликають, підвищують активність засудженого та свідчать про його відносну адаптацію до умов позбавлення волі в колонії. Він характеризується появою цілей в житті, виробленням шляхів їх досягнення. У засудженого більшою мірою виявляються розкаяння у скоєному злочині, прагнення відшкодувати завдану шкоду. У цей час для особистості неповнолітнього характерна переоцінка ціннісних орієнтацій в житті, що пов'язані з певним комплексом психічних станів та зміною відносин, а часто і світоглядом. Інтереси, що виникають у засудженого, можуть бути різними: створення мікрогрупи, участь у житті колективу засуджених, культурне дозвілля, навчання, побачення з родичами, друзями тощо. Поява нового кола інтересів, розширення структури виконуваних соціальних ролей сприяють зміні особистості засудженого на всіх рівнях – від мотиваційної до практично-творчої.

Період прояву та розвитку інтересів, єдиного процесу виховання, перевиховання, виправлення та самовиховання засуджених у умовах відбування покарання збігається з перебуванням в дільниці ресоціалізації, що свідчить про його пріоритетність у процесі ресоціалізації. Відповідно до кримінально-виконавчого законодавства в дільниці ресоціалізації засуджені розподіляються по відділеннях соціально-психологічної служби (СПС) і розміщуються в жилих приміщеннях з локальним сумісним проживанням членів відділення (ст. 96 КВК України) [7, с.47]. Основними засобами ресоціалізації кримінально-виконавче законодавство закріплює встановлений порядок (режим), суспільно корисну працю, соціально-виховну роботу, загальноосвітнє і професійно-технічне навчання, громадський вплив (ст. 6 КВК України) [7, с.4].

Механізмами ж основного періоду ресоціалізації в межах нашого дослідження виступають *виховання, перевиховання, виправлення та самовиховання засуджених*, що відбуваються у процесі дотримання режиму, суспільно корисної праці, соціально-виховної роботи, загальноосвітнього і професійно-технічного навчання та громадського впливу.

Не вдаючись до полеміки щодо визначення й співвідношення даних понять, що вже достатньо представлена в науковій літературі, поняття виховання, перевиховання, виправлення та самовиховання є важливішими соціально-педагогічними категоріями і взаємозумовленими, взаємозбагачувальними процесами, що протікають одночасно або при тимчасовій пріоритетності одного з них і є однаково важливими в процесі ресоціалізації неповнолітніх правопорушників.

Основним змістом роботи на даному, основному, етапі ресоціалізації особистості неповнолітнього засудженого є:

- всебічне (моральне, розумове, правове, трудове, естетичне, фізичне, санітарно-гігієнічне, статеве) виховання (стст. 124, 128 КВК України);
- загальна середня освіта (організація класної та позакласної роботи – факультативів, гуртків, секцій тощо) (стст. 125, 126 КВК України);
- професійно-технічна освіта (ст. 125, 126 КВК України);
- вища освіта (у ВНЗ України за дистанційною формою навчання);
- участь у самодіяльних організаціях та самоврядуванні (ст. 127 КВК України);
- звернення до релігії як засобу виправлення (ст. 128 КВК України);
- суспільно корисна праця (у навчальних майстернях, з благоустрою території, підсобних господарствах тощо) (стст. 118 – 122 КВК України);
- дотримання режиму й самодисципліна (ст. 102 КВК України);
- психологічна допомога (корекція негативних і девіантних якостей особистості, нейтралізація негативних соціально-психологічних явищ, властивих концентрованому середовищу правопорушників, надмірного звикання до умов ізоляції від суспільства тощо);
- підтримка соціально корисних зв'язків із сім'єю, друзями, колегами тощо;
- залучення громадськості та (органів місцевого самовряду-

вання, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей і молоді, центрів зайнятості, медичних закладів, правоохоронних органів, навчальних закладів різних рівнів акредитації, громадських організацій, волонтерів тощо та формування з їх числа піклувальних рад та батьківських комітетів) (ст. 149 КВК України) [7] та ін.

Усі ці напрями повинні впроваджуватися на основі *індивідуальних програм соціально-виховної роботи із засудженими, кварталних планів роботи начальника (старшого вихователя) відділення СПС та використання принципів, форм, методів, технологій соціально-педагогічної роботи, обґрунтованими нами в попередніх працях.*

Про досягнутий рівень ресоціалізації особистості на цьому етапі варто судити не за тим, що вона говорить, а за її поведінкою. Тільки поведінка неповнолітнього може бути справжнім всебічним критерієм його ресоціалізованості, у якій проявляється сформована система ставлень особистості: 1) до навколишнього світу (суспільства), 2) до навчання, 3) до суспільно корисної праці, 4) до громадської роботи, 5) до персоналу колонії, 6) до колективу засуджених, 7) до людей, 8) до себе, 9) до юридичних і моральних норм, 10) до скоєного злочину тощо. Крім того, критерії можуть бути виділені за іншими показниками, що стане предметом нашого подальшого експериментального дослідження [11, с.76-78].

Відповідно до чинного законодавства за 6 міс до звільнення вихователь відділення СПС складає характеристику на засудженого, у якій містяться оцінки засудженого, надана психологами (школи і колонії), школою, ПТУ, виробництвом, бухгалтерією; усі заохочення, стягнення тощо. Ухвалюється рішення про переведення засудженого на поліпшені умови тримання в дільницю соціальної адаптації. З цього моменту починається третій період пенітенціарного етапу ресоціалізації неповнолітнього засудженого – підготовки засудженого до звільнення.

3. *Період підготовки засуджених до звільнення.* Цей період повністю збігається з перебуванням засудженого в дільниці *соціальної адаптації*, куди направляються засуджені, які правомірно себе поведуть і сумлінно ставляться до навчання і праці та яким до звільнення залишається не більше 6 місяців. На засудженого розробляється спеціальна *індивідуальна програма підготовки його до звільнення*. Засуджені працевлаштовуються на окремих виробничих об'єктах колонії або за межами колонії на інших об'єктах та проживають в межах колонії у спеціально обладнаних приміщеннях окремо від засуджених.

Ми повністю розділяємо думку вчених про те, що підготовка до звільнення – це «комплекс заходів в період відбування покарання, який повинен бути направлений на полегшення адаптації засудженого до умов життя на волі в цілях попередження з їх боку нових злочинів» [5, с.6; 9].

Тому відповідно до існуючої відомчої інструкції за три місяці до звільнення повинні бути вжиті конкретні заходи по трудовому і побутовому влаштуванню неповнолітніх, оскільки деякі з них не мають житла, професії, зв'язків з сім'єю, родичами, знайомими та близькими, є хворими і потребують матеріальної, медичної та психологічної допомоги. *Індивідуальні програми підготовки засуджених до звільнення* повинні передбачати координацію діяльності керівництв установи виконання покарань та місцевих органів влади тих територій, на які повинні повернутися особи після відбування покарання, що вимагає, по-перше, попередньої підготовки розміщення на проживання, працевлаштування, розв'язання інших побутових проблем, з якими стикнуться звільнені на волі; по-друге, забезпечення контролю і зворотного зв'язку між установою виконання покарань, місцевими органами влади та регіональними центрами зайнятості населення [8, с.36-37].

Вихователь дільниці соціальної адаптації надсилає листи-заявки з повідомленням про звільнення конкретної особи та необхідності їх трудового та побутового влаштування в сім'ю, соціальні служби, центри зайнятості, місцеві органи внутрішніх справ; збирає відповіді та довідки на Педагогічну раду.

У кінці терміну відбування покарання Педагогічною радою та адміністрацією колонії ухвалюється рішення щодо залишення засудженого в колонії після досягнення 18-річного віку або переведення до виправної колонії, подання до умовно-дострокового звільнення або звільнення [7]. Комісія у складі: черговий помічник

начальника колонії, вихователь дільниці адаптації, бухгалтер, начальник сектору з контролю за виконанням судових рішень видає засудженому довідку про звільнення, гроші, атестат та паспорт. У супроводженні працівника колонії засуджений доставляється до місця проживання. На цьому другий, пенітенціарний, етап ресоціалізації неповнолітнього засудженого, що містив у собі періоди адаптації; єдиного процесу виправлення, перевиховання, виховання та самовиховання; підготовки засудженого до звільнення, завершується.

І, нарешті, *третій, постпенітенціарний*, етап ресоціалізації неповнолітніх засуджених починається, коли неповнолітній уже потрапляє на волю. Це етап повної й остаточної ресоціалізації, метою і результатом якої повинна стати реінтеграція (повторна інтеграція в суспільство) неповнолітнього засудженого. Провідними механізмами процесу ресоціалізації на цьому етапі виступають *соціальна реабілітація* та *соціальна адаптація*, які відбуваються разом або з відносною послідовністю. Проте соціальна реабілітація, на нашу думку, все ж таки виступає умовою успішної адаптації. Розглянемо більш ретельно механізми постпенітенціарної ресоціалізації.

Опинившись на волі, неповнолітній зустрічається з цілою низкою проблем:

- *побутових* (втрата житла за час відбування покарання, розпад сім'ї або небажання повертатися в сім'ю, відсутність житла до арешту, втрата навичок побутового обслуговування тощо);
- *працевлаштування* (відсутність потрібної кваліфікації, дефіцит робочих місць, відмова в прийнятті на роботу тощо);
- *соціально-психологічних* (упереджене ставлення оточуючих; втрата соціально-корисних зв'язків з рідними, друзями, однокурсниками; ослаблення адаптивних можливостей у зв'язку з тривалим терміном ув'язнення; втрата звички й уміння самостійно ухвалювати рішення; невпевненість у собі, самозвинувачування або озлоблення, агресія проти суспільства; стан соціально-психологічного відчуження; негативний вплив кримінального мікросередовища тощо) [2, с.7].

Отже, на початковому етапі перебування на волі неповнолітньому необхідне *відновлення* (або набуття) соціального статусу, стосунків з оточуючими людьми (батьками, родичами, вчителями, сусідами, друзями), зв'язків із соціальними інститутами (школою, громадськими організаціями), соціально-психологічної гармонії для подальшої успішної адаптації та інтеграції в суспільство [4, с.64].

Процес відновлення – предмет дослідження соціальної реабілітації. Так, О. Неживець та інші вчені цей феномен розглядають як «процес підготовки осіб, ... надання їм постпенітенціарної допомоги, яка реалізується у вигляді комплексу заходів соціального, правового, виховного та кримінологічного характеру, спрямованого на відновлення, а при необхідності і на набуття цими особами особистих якостей, що дозволяють їм вести законослужняний і соціально корисний спосіб життя» [8, с.38].

Якщо конкретизувати зміст процесу соціальної реабілітації неповнолітнього, який повернувся з місць позбавлення волі, то він включає: вивчення проблем звільненого, особистісних ресурсів особи, яка потребує соціальної адаптації; сприяння вирішенню проблем забезпечення житлом, продовження освіти, професійного навчання, працевлаштування; корекцію індивідуальних рис, що заважають соціальній адаптації, неадекватної реакції на оточення; консультування з метою вирішення проблем у взаємодії з клієнтом, побутових проблем; захист прав і представлення інтересів звільненого; нейтралізацію негативного впливу соціального середовища; здійснення психологічної підтримки [2, с.12].

Соціальна адаптація осіб, які звільнилися з місць позбавлення волі, як визначає «Юридична енциклопедія», є *завершальним етапом процесу ресоціалізації*. Універсальне та пенітенціарне визначення процесу адаптації ми вже наводили при розкритті першого періоду пенітенціарної ресоціалізації. Проте процес постпенітенціарної адаптації має свою специфіку. Особа, звільнена з місць позбавлення волі, вступає в різного роду відносини, завоює нові ролі (включається в новий трудовий колектив, вирішує побутові проблеми, виконує сімейні обов'язки, займає певні соціальні позиції, співвідносить свою поведінку з очікуваннями

і потребами суспільства). Саме в період «звикання» до нових умов життя на волі перевіряються та закріплюються досягнуті в місцях позбавлення волі результати соціально-виховного впливу. У зв'язку з цим вважаємо правомірною думку В. Трубникова, котрий розглядає «соціальну адаптацію звільнених від відбування покарання як соціальний процес, ... що приводить до активної взаємодії між особою судимого і навколишнім середовищем...» [10, с.97].

Саме на завершальному етапі процесу ресоціалізації можна говорити про *реінтеграцію неповнолітнього засудженого в суспільство* як його *результат*, після чого продовжується процес соціалізації, перерваний з моменту початку десоціалізації особис-

тості та скоєння злочину.

Таким чином, висунута на початку даного підрозділу думка про те, що ресоціалізація особистості неповнолітнього правопорушника є безперервним процесом, що складається з низки послідовних етапів (допенітенціарного, пенітенціарного та пенітенціарного) та різних психологічних, соціально-педагогічних та інших механізмів на кожному етапі, на наш погляд, отримала достатньої обґрунтованості та права на існування. Подальші наші дослідження будуть присвячені розробці конкретних технологій соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми засудженими на кожному етапі процесу їх ресоціалізації.

Література та джерела

1. Бандура О.О. Єдність цінностей та істини у праві : монографія / Олег Олександрович Бандура. – К.: НАВСУ, 2000. – 200 с.
2. Беца О. Соціальна адаптація осіб, звільнених із місць позбавлення волі / Олександр Беца // Соціальна політика і соціальна робота. – 2002. – № 2 (22). – С.5-15
3. Витенберг Е.В. Социально-психологические факторы адаптации к социальным и культурным изменениям : автореф. дис... канд. псих. наук: спец. 19.00.05 «социальная психология» / Е.В.Витенберг. – СПб., 1994. – 37 с.
4. Гарасимів Ю.В. Усвідомлення провини як умова успішної ресоціалізації умовно засудженого неповнолітнього / Ю.В.Гарасимів // Вісник Житомирського державного університету. Педагогічні науки. – 2009. – Випуск 48. – С.64-67
5. Гуськов В.И. Подготовка к освобождению лишенных свободы и закрепление результатов их исправления : монографія / В.И.Гуськов, А.С.Михлин. – М.: ВНИИ МВД СССР, 1972. – 152 с.
6. Караман О.Л. Сутність і зміст соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми засудженими в пенітенціарних закладах / Олена Леонідівна Караман // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2011. – № 2. – С.65-74
7. Кримінально-виконавчий кодекс України. – Х. : ПП «ІГВІНІ», 2007. – 96 с.
8. Неживець О.М. Ресоціалізація засуджених та осіб, звільнених з місць позбавлення волі : монографія / О.М.Неживець, Л.А.Жук, І.Л.Жук. – К.: Кондор, 2009. – 222 с.
9. Ростомова Л.М. Особливості переживання провини неповнолітніми, схильними до правопорушень: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.06 спец. «юридична психологія» / Лада Миколаївна Ростомова; Академія управління Міністерства внутрішніх справ. – К., 2010. – 17 с.
10. Трубников В.М. Социальная адаптация освобожденных от отбывания наказания / В.М.Трубников. – Х. : Основа, 1990. – 173 с.
11. Фіцула М.М. Відхилення у поведінці неповнолітніх: шляхи їх попередження та подолання : навч.-метод. посібник / М.М.Фіцула, І.І.Парфанович. – Т. : Навчальна книга – Богдан, 2008. – 432 с.
12. Шевченко Л.О. Діагностика та корекція психічних станів злочинниць / Л.О.Шевченко; Харк. центр жіночих дослідж. – Х.: Курсор, 2003. – 151 с.
13. Южанин В. Прием осужденных в исправительные учреждения: как оптимально его организовать / В.Южанин // Преступление и наказание. – 1999. – № 7. – С.21-23
14. Ярмаш И. Проблемы ресоциализации несовершеннолетних правонарушителей / И.Ярмаш, Е.Овсянникова, Ю.Штурхецкая [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://www.rusnauka.com/>> – Загол. з екрану. – Мова рос.

Актуальность статьи обусловлена тем, что в Украине постоянно возрастает количество несовершеннолетних правонарушителей, которые за совершение преступления попадают в места лишения свободы. Целью социально-педагогической работы с несовершеннолетними осужденными в пенитенциарных учреждениях является их ресоциализация – сложный процесс, который состоит из ряда этапов: допенитенциарного, пенитенциарного и постпенитенциарного. Необходимость такого структурирования и детального исследования механизмов ресоциализации на каждом этапе обусловлена повышением научной обоснованности подбора и дифференциации на практике методов, форм, средств, субъектов и объектов ресоциализационного процесса.

Ключевые слова: несовершеннолетние осужденные, ресоциализация, процесс, этапы.

The topicality of the article has been determined by the fact that in Ukraine the number of juvenile criminals who get to the institutions of confinement for committing the crime is permanently growing. The objective of social and pedagogical work with juvenile criminals in penitentiary establishments is the resocialization, which is a rather complicated process that consists of several stages: pre-penitentiary, penitentiary and post-penitentiary. The necessity of that structuring and detailed investigation of resocialization mechanisms at each stage is connected with the increase of the scientific grounding in the selection and practical differentiation of methods, forms, means, subjects and objects of the resocialization process.

Key words: juvenile criminals, resocialization, process, stages.